

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITI YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

PUDUNGWANA 2024

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 25.

TATAISO YA HO TSHWAYA:

- Ha mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, tshwaya feela karabo ya pele (**Mohlalobuwa ha a lokela ho araba potso e telele le dipotso tse kgutshwane mofuteng o le mong wa sengolwa**).
- Haeba a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, (dithothokiso tseo a di rutilweng) tshwaya feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, tshwaya karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe ha feela a arabile e le nngwe ya dipotso tse kgutshwanyane le e le nngwe ya dipotso tse telele.
- Ha mohlalobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse, mme ya bobedi yona e nepahetse, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele e e latelang.
- Ha dikarabo di nomorilwe di fosahetse, tshwaya ho ya ka memorandamo.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o thunthetsang moelelo, fosisa karabo e jwalo. Haeba mopeleto o fosahetseng o sa thunthetse moelelo, tshwaya karabo eo e nepahetse.

Potso tse telele:

- Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswe e behilweng (kgutshwane), se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Haeba moqoqo o le molelele haholo, tshwaya ho ya ka seo mohlalobuwa a se ngotseng o nto sekaseka sena le batshwai ba ka sehloohong. **Sebedisa ruburiki ya ho lekanyetsa e leqephe la 3 le e leqephe la 8 ho lekanyetsa moqoqo wa mohlalobuwa.**

Dipotso tse kgutshwane:

- Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a di-a-bulwa le di-a-kwalwa moo a lokelang ho qotsa, se behe kotlo.
- Bakeng sa dipotso tse bulehileng, se ka aba matshwao bakeng sa E/TJHE kapa KE A DUMELA/KE A HANA. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ha ho matshwao a ajwang bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/ temeng. MATSHWAO A 6	5 - 6 -O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang -O hlalositse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshehetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	4 -O bontsha kutlwisiso, mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo. -O hlalositse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlalositse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.	3 -O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlalositse dintlha tse seng kae ho tshehetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse hlalositsweng ho tshehetsa sehlooho di ntle. -Tse ding tsa dintlha di tsheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	2 -O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlalositsweng ho tshehetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.	0–1 -Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshehetsang ha di hlalositse ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeho, nehelano le tlhophiso ya mehopolo. Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitsweng MATSHWAO A 4	4 -Sebopeho se hlalositse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala.	3 -Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlalositse ka tsela e hlalohanyehang, -Tlhahiso ya mehopolo ke e utlwisisehang. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse.	2 -O hlalositse bopaki bo seng bokae ba sebopeho. -Tlhahiso ya mehopolo e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.	1 -Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolo ha e hlalositse ka tsela e hlalohanyehang. -Sehalo le setaele ha se tse loketseng.	0 - 1 -Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng mme a sa bua ka Dikahare hohang, feela a ngotse moqoqo wa boiqapelo, mo abele 0 bakeng sa dikahare le tshebediso ya puo.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1****KGOPOLO E A LLISA – TM Lethota****TATAISO HO BATSHWAI:**

Motshwai a bale nehelano ya mohlalobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare le Sebopeho le Tshebediso ya puo.*

Dikahare

- Nehelano e lokela ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo.
- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehleng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng, mme motshwai a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlalobuwa. Ela tlhoko hore dintlha tsa mohlalobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.

Sebopeho le Tshebediso ya Puo

- Mohlalobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopehong sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.
- Puo, setaele le sehlo di sebediswe ka nepo temeng.

Karabo e ka lebellwang:**Selelekela**

Sethothokisi se hopola bophelo bo thata bo neng bo phelwa ke batho ba neng ba dula mapolasing. Sethothokisi se atlehile ho sebedisa maelana a latelang ho totobatsa maikutlo a sona ka bophelo ba polasing.

Mmele

- Molathothokisong wa 4, sethothokisi se sebedisitse maelana ana 'tse teteletsang ya motho mehopolo' ho totobatsa maikutlo a bohloko a bophelo bo thata bo neng bo phelwa ke batho ba dulang mapolasing bo neng bo ba thefula maikutlo.
- Molathothokisong wa 8, sethothokisi se sebedisitse maelana ana 'moo motho a tsohang ka dialla.' ho totobatsa maikutlo a bohloko a batho ba mapolasing moo ba neng ba tsoha hoseng haholo ba ilo sebeletsa lekgowa la polasi.
- Molathothokisong wa 9, sethothokisi se sebedisitse maelana ana 'a kgutla a kgugutha' ho totobatsa ntlha ya hore o ne a kgutla mosebetsing wa polasi a kgathetse a bile a hulana feela.
- Molathothokisong wa 11 o sebedisitse 'ho sebeletsa leleya' ho totobatsa maikutlo a ho halefa le ho swaba ha a hopola hore batho ba sebetsang mapolasing ba ne ba sebetsa ka thata empa ba lefuwa meputso e menyane haholo.

- Molathothokisong wa 15 o sebedisitse maelana ana 'ruri moya wa ka o a tetebela' ho totobatsa maikutlo a ho sarelwa ka moputso o monyane oo batho ba sebetsang mapolasing ba neng ba o fumana, o ba utlwisang bohloko.
- Molathothokisong wa 17 o sebedisitse 'motho moo a yang lemo di ile' ho totobatsa ntlha ya hore o ne a e ya sekolong a se a le moholo haholo.

Phethelo

Sethothokisi se atlehile ho sebedisa maelana a fapaneng thothokisong ho totobatsa maikutlo a sona a bohloko ha se hopola kamoo se ileng sa hola ka thata kateng mapolasing.

[10]**POTSO YA 2: BARADI BA EFA – JM Nkutha**

- 2.1 Tshwantshiso/serehello. ✓ (1)
- 2.2 Kgonyetso. ✓ (1)
- 2.3 Molathothokisong wa 3 ho buuwa ka tse ntle le tse mpe tse bolelang ntho e le nngwe le kgotso le ntwana e hlahang molathothokisong wa 4 ka sepheo sa ho hlalosa hore basadi ke disosa tsa dintho tse ntle le tse mpe lefatsheng. ✓✓✓ (3)
- 2.4 Mebuso e se e okametswe ke bomme. ✓ (1)
- 2.5
- O batla ho hlakisetša bamamedi ka matla ao basadi ba nang le ona ka ho omela ditaba tsa Bibeleng moo Efa a ileng a qhekanyetsa Adama teng. ✓✓
  - O batla ho hlakisetša bamamedi ka matla ao basadi ba nang le ona ka ho ba hokahanya ho seo ba seng ba ntse ba se tseba e leng taba ya Bibeleng moo Efa a ileng a qhekanyetsa Adama teng. (2)
- 2.6
- Mongodi o sebedisitse sehalo se phoqang. O phoqa basadi ka hore ke batho ba tsebang ho sebedisa dipuo tsa bona tse monate ho qhekanyetsa batho ba bang.
  - Sa keletso. O eletsa setjhaba hore se lemohe hore basadi ke batho ba ka buang hamonate le motho athe ba na le mano a boqhekanyetsi. ✓✓
- [Tshwaya e le NNGWE feela mme dikarabo tsa bahlahlobuwa tse amanang le sehalo se nepahetseng le tshehetso ya sona di ananelwe]** (2)
- [10]**

POTSO YA 3 TONAKGOLO TSIAME KENNETH MOPELI – JM Nkutha

- 3.1 Mahlo. ✓ (1)
- 3.2 Ngwanamonna ha taba di se di le ka mosing/moleng wa 9. ✓ (1)
- 3.3 Karaburetso ya pono. ✓ (1)
- 3.4 E susumetsa babadi ba dumelang tumelong ya Sekreste hore ba tshepe thapelo ha ba na le mathata ao ba fetang ho ona leha ba ikopela tse itseng ho Modimo wa bona. ✓✓ (2)
- 3.5 Ho fokotsa bolelele ba lentswe molemong wa ho tlisa kgateello/ sefutho lentsweng lena dikgukguni/bakeng sa ho potlakisa molathothokiso molemong wa ho tlisa morethetho. ✓✓ (2)
- 3.6 Lebitsa ke sebetsa sa bothothokisi se sebedisetswang ho hohela/mema momamedi hore a mamele seo o se buang. Lebitsa lena le bontsha babadi hore mofo le morena ba lokela ho ikokobetsa ka dinako tsohle ha ba ntse ba diilaka ho lokisa ditaba tsa naha. ✓✓✓
[Dikarabo tsa bahlahlobuwa tse ntseng di nepahetse, tse buang ka ho hohela kapa ho mema ka boikokobetso di ananelwe] (3)
[10]

POTSO YA 4 KAOFELA KE MAFOME – KPD Maphalla

- 4.1 - Ho ruta batho hore ho sebetsa ka thata ho a putsa.
- Ho totobatsa hore motho ya sebetsang ka thata ha a ka be a bolawe ke tlala. ✓✓ (2)
[Tshwaya e le NNGWE feela]
- 4.2 Matla/mesifa e matla. ✓ (1)
- 4.3 - Sejura/kgefutsohare.
- Tlohelo
- Phetapheto ya moelelo
- Molamotjetje/molatswelli. ✓ (1)
[Tshwaya e le NNGWE feela]
- 4.4 Morolo/tjhalaka. ✓ (1)
- 4.5 Molaetsa wa thothokiso ena ke hore dintho kaofela lefatsheng di na le pheletso ya teng, ha ho se ka phelang ho ya ho ile. ✓✓ (2)
- 4.6 Lentswe ho 'hlwahlwaelaka', le bolela ho tsamaya ntle le sepheo. Mona sethothokisi se le sebedisitse ho bontsha hore mafolofolo a botjha a ho tsamaya hohle moo ba ratang ntle le sepheo, a a fela ha ba ntse ba hola. ✓✓✓ (3)
[10]

POTSO YA 5: RATO LEO – TM Lekitlane

- 5.1 Kgarebe. ✓ (1)
- 5.2 E amana ka tsela ya hore seroki se rata moratuwa wa sona haholo hobane se re se a mo shwela mme sena se amana le sehlooho kaha se bua ka matla a lerato leo. ✓✓ (2)
- 5.3 Bohlokwa ba mothofatso ke ho hlakisa hore lerato le fihla ho motho ka matla. ✓✓ (2)
- 5.4 Moelelo ke wa hore o ratane le moratuwa wa hae a sa le monyane dilemong. ✓
[Dikarabo tsa bahlahlobuwa tse amanang le ho ratana le motho a sa le monyane dilemong, di ananelwe] (1)
- 5.5 - Anastrofi
- Kgonyetso
- Lebotsi. ✓
[Tshwaya e le NNGWE feela] (1)
- 5.6 - Ke be le maikutlo a lerato. Se etsa hore ke kgone ho rata moratuwa wa ka ka maikutlo a ka ohle.
- Maikutlo a thabo. Ho a thabisa ho bona motho a rata moratuwa wa hae ka tsela e tjena.
- Maikutlo a bohloko. Sethothokisi se ne se rata motho ka lerato le phophomang. ✓✓✓
[Tshwaya e le NNGWE feela] (3)
(10)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

**KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG
[MATSHWAO A 25]**

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehang	4. Phihlello e supang bokgoni	3. Phihlello e mahareng	2. Phihlello ya motheo feela	1. Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng. MATSHWAO A 15	12–15 -Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14–15 -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13 -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshehetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa.	9–11 -O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.	6–8 -Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotsweng ka botlalo -Tse ding tsa dintlha di tshehetsa sehlooho -Dintlha tse ding di tsheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.	4–5 -Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo. -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshehetsang sehlooho. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa	0–3 -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso -Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta ona wa sengolwa.
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng temeng. MATSHWAO A 10	8–10 -Sebopeho se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse sutsitseng, tse susumetsang le ho nepahala	6–7 -Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng. -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse.	4–5 -O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopeho -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse -Tlhaliso ya mehopolo e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse	2–3 -Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng -Mehopolo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse -Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse.	0–1 -Kgaello ya ho rala sebopeho ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolo -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo -Popo ya diratswana e fosahetse
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Tshebediso ya Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA TLHOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwai a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**Selelekela**

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane le yena. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlalisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba kapa jwang.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

7.1	Tsietso o ne a lwana le dikebekwa lebenkeleng la Ramatlotlo, ho tsekwa bokgoshedi. ✓✓	(2)
7.2	O a phetapheta hobane ke tshepiso eo a ileng a e etsa ho Kotsi ha a geta ho lwana le yena mme o ne a tlelwa ke mohopolo oo nakong eo a neng a lwana le dikebekwa ka lebaka la mosito o neng o mo fihlela. ✓✓ O bontsha kgatello ya seo a tlang ho se etsa mohla a kgutlelang ha malomae.	(2)
7.3	Ke tshepiso ya hore o tla kgutlela ho Kotsi ho batla mafa a hae a a sietsweng ke ntate wa hae. ✓	(1)
7.4	O ngongorehiswa ke hore ha a tsebe seo bokamoso bo mo tshwaretseng sona kaha e le moo a se a tseba hore yena ke kgutsanakgudu. ✓	(1)
7.5	Ba ne ba tseka kotjane eo ntate wa Tsietso a neng a e siile. ✓ Ba ne ba tseka mafa ao ntata Tsietso a neng a mo sietse ona mme Kotsi a hana ho mo neha. [Tshwaya e le nngwe feela]	(1)
7.6	Mothinya o sa lebellwang o iponahatsa moo Tseleng a ileng a thunngwang, a bolawa mme Tsietso a siya Motsamai le monnamoholo Ramabanta. ✓✓	(2)

- 7.7 Sepheo sa mongodi ke ho bontsha hore motho ya nang le lerato ha a kgethe maemo, ke kahoo Tseleng a thobisitseng Tsietsi sepetlele. Hape mongodi o ne a batla ho fa Tsietsi mothusi ya tlang ho mo atlehisa mererong ya hae. ✓✓✓ (3)
- 7.8 Ke mora wa moruti Moshebi le Mmamasolomane. ✓ (1)
- 7.9 - E hopotsa Tsietsi ketsahalong eo yena a neng a sa dumellwe ho kena thapelong ya Mmamasolomane le moruti Moshebi.
- Ketsahalong eo Mmamasolomane a neng a romme Tsietsi ka lengolo ho motswalle wa hae ya neng a sebeta selakgeng a mo kopa hore a mo kgethele nama e ntle kaha o na le moeti mohlang oo. ✓✓ (2)
- 7.10 Di bontsha lebitla la Tseleng. Ke sesupo sa moo a boloketsweng teng. ✓✓ (2)
- 7.11 Lefu la Tseleng le bakile hore Tsietsi a tlalwe ke moya wa boiphetetso hoo a ileng a ikanela ho iphetetsa ho babolai ba Tseleng ka ho ba bolaya. ✓✓ (2)
- 7.12 E mo hlalosa e le mophetwa ya nang le lerato. ✓✓ (2)
- 7.13 Ho ntshetsa kgohlano pele kaha mapolesa a ne a dula a kgathatsa Tsietsi le Tseleng nakong eo ba qhanollotseng ka yona. ✓✓ (2)
- 7.14 - Ke ne ke tla ya ho Moruti Moshebi ke mmolele hore a jare boikarabelo ba ho hlokomela ngwana wa hae. ✓✓
- Ngwana ha a na phoso. Ke ne ke tla hodisa ngwana ka lerato kaha o hlahile ka hara lenyalo la kgomo tsa ntate, kahoo e se e le ngwana wa ka ka Sesotho. (2)
- [Maikutlo a baithuti a ananelwe] [25]

POTSO YA 8: DIEPOLLO – T Seema

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba kapa tjhe. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane le yena. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlalisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang hore hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba kapa jwang.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore mapolesa a hiretswe ho tliša botsitso ka hara setjhaba.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 9: DIEPOLLO – T Seema**

9.1	Ke Pontsho. ✓	(1)
9.2	Ke Mahanke. ✓	(1)
9.3	Pontsho o ne a tshaba hore batho bao e ka nna ya ba ke mafokisi a fuputsang diketso tsa baitseki ba dipolotiki ba kang Mahanke ka sepheo sa ho ba harela ka dipotso hore ba tle ba ba tshware. ✓✓	(2)
9.4	Ke sehalo se thabisang ✓ hobane mona re hlaloeswa hore dikamano tsa lerato dipakeng tsa Diepollo le Mahanke di qadile jwang. ✓	(2)
9.5	O ile a ikgethela ho dula le yena nakong ya dijo ba itshehlile thajana ho ba bang ba neng ba tlile wekshopong. ✓	(1)
9.6	E. Nkgono Motsokapere o tshwana le motho wa nama le madi kaha o amohetse Diepollo ka tsela e mofuthu: o mo file marobalo, a mo etsetsa mofao a ba a mo fa le leqhetswana la koranta le neng le tla thusa Diepollo ha a ntse a twaila a batlana le batswadi ba hae. ✓✓	(2)
9.7	Sepheo ke ho bontsha hore Mahanke e ne e le motho ya makgethe haholo. ✓✓	(2)
9.8	Di re hopotsa ketsahalong ya ho hola ha Diepollo a holela ha malomae Theko mme a se na tsebo ya hore moo ha se habo. ✓✓	(2)
9.9	Ke sehlohlolo. ✓ Diepollo o se a fihlile bokgutlong ba ho batlana le batswadi ba hae mme o se a bile a sibollotse hore ba se ba hlokahe. Leeto la ho batla ha hae le fella mona. ✓	(2)
9.10	Ke Diepollo. ✓	(1)
9.11	Bo etsa hore mapolesa a dule a ntse a phenyekolla moo Diepollo a dulang ka kgopolo ya hore a tla fumana Zeblon kapa eng feela e amanang le Zeblon kaha Moses o ne a tlalehela mapolesa ditaba tseo e seng tsa nnete. ✓✓	(2)
9.12	E a hlaha. Diepollo o a tshwarwa ka ketso ya ho henahena lenane la bakudi ba emetseng ho fumantshwa diphio, e leng ketso ya ho tlola molao.	(2)

- 9.13 O ile a tshepa Dikenkeng nakong eo a neng a tlo fetola lenane la bakudi ba neng ba emetse ho fumantshwa dhiphiyo a ba a mo phetela ka tsa kamano ya hae le Zeblon athe eo o di isa sepoleseng. ✓✓ (2)
- 9.14 O ne a batla ho raranya poloto ka hore Diepollo a fetohle semelong sa hae sa ho hlompha le ho ba le nnete, a qetelle e se e le leqitolo. ✓✓✓ (3)
[25]

POTSO YA 10: MME – NP Maake

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore bontate ke ditshiya tsa malapa. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane le yena. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le ntlha ya hore bontate ke ditshiya tsa malapa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlalisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang hore bontate ke ditshiya tsa malapa.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore bontate ke ditshiya tsa malapa kahoo ba lokela ho hlokomela malapa a bona ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]

POTSO YA 11: MME – NP Maake

- 11.1 O ne a tswa Matatiele. ✓ (1)
- 11.2 Mongodi o hlakisa hore mothating oo pula e ne e na haholo. ✓✓ (2)
- 11.3 O ne a tlo batla bodulo mme o ile a bona dikamore tse hiriswang ha Mmateboho. ✓ (1)
- 11.4 Ke hobane o ne a lebelletse Mmatakato hore ba ilo reka masela le yena toropong. ✓ (1)
- 11.5 Ha e a fihlellwa hobane Thollo ha a fumantshwa kotlo ka bobee boo a bo entseng ho mosadi wa matswathaka ba ho mo siya lapeng le ngwana a sa ba hlokomele. ✓✓ (2)

- 11.6 Se entse hore Mme a fetohela morero wa hae wa ha a ne a tloha Matatiele wa ho tla batla monna wa hae yaba ha a sa itshwenya ka ho mmatla. ✓✓ (2)
- 11.7 Dikeledi o ile a fumana sepatjhe sa Thollo mme a ikemisetsa ho se isa ho yena yaba ha Thollo a se a bone semelo sena sa Dikeledi, a rera ho mo nyala kaha sepheo sa mongodi e ne e le ho hlekela lenyalo la bona. ✓✓✓ (3)
- 11.8 Ke hobane ha hae dikamore tsa ho hirisa di ne di se di na le bahiri mme ha Lesole ho ne ho e na le kamore moo a ka dulang teng. ✓ (1)
- 11.9 - Ke hobane a ne a sa batle hore batho ba tsebe mabitso a hae a nnete mme o ne a pata boitsebisso ba hae.
- Ka hobane o ne a etswa mahaeng, o ne a sa rate ho ya sepetlele moo baoki ba neng ba tla ho mo phenyekolla nakong eo ba mo thusang. ✓✓

[Tshwaya e le NNGWE feela] (2)

- 11.10 E re hopotsa ketsahalang eo Bafokeng ba neng ba tjoditsa Mmateboho hore o patile Mme eo ba sa mo tsebeng ha mora wa bona. ✓✓ (2)
- 11.11 Ho bakile tharahano hobane Diseko a ile a tebele Mme hobane a sa batle hore a shwelle ha hae. ✓✓ (2)
- 11.12 Ha a tshepahale ✓ hobane o ne a ratana le Dikeledi ka nako eo, kahoo o ne a sa lokela ho ba le kgarebe e nngwe.✓ (2)
- 11.13 Mme o ne a ruta bana ba sekolo ho etsa disebediswa tsa Sesotho. Mme o ile a thusa ho alafa mafu a bana. ✓✓

[Tshwaya e le NNGWE feela] (2)

- 11.14 Ke ntho e nepahetseng hobane mohlomong Thollo o ne a tshaba ho sheba ditopo ebile ho se letho le mo qosang hobane o ne a nahana hore ha a na dikamano le motho ya hlokahehlang.

KAPA

Ha se ntho e nepahetseng hobane ho ya ka moetlo wa Basotho, setopo se ya shejwa ke ba lesika pele se theolelwa mabintleng. ✓✓ (2)

[25]

POTSO YA 12: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore mapolesa a hiretswe ho tliša botsitso ka hara setjhaba kapa tjhe. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae, ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane le yena. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le hore mapolesa a hiretswe ho tliša botsitso ka hara setjhaba.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o

hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba kapa jwang.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 13: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

- 13.1 O ile a boloka tjelele ha a ne a sebetsa konterakeng.
Ka lebaka la ho sebetsa hantle, o ile a ba a fumantshwa basari. ✓✓
[Tshwaya e le nngwe feela.] (2)
- 13.2 Motshehare ke peke, bosiu ke buka. ✓ (1)
- 13.3 - O ne a tshaba hore ba tla mo tsheha kaha a ne a sebetsa mosebetsi oo e seng wa maemo a hae. ✓
- O ne a tshaba hore ba tla mo hloya. ✓ (2)
- 13.4 Le iponahatsa moo Tutudu a neng a phetela Dikgapane hore o ile a fumana mangolo a thuto jwang. ✓ (1)
- 13.5 Kamora hore baithuti ba tshwarwe ke mapolesa, batswadi le setjhaba sa Thabure ba ile ba beha molato ho Thebe ya ileng a qetella a kopile tshwarelo ho Tutudu. ✓✓ (2)
- 13.6 Ke sehalo seo Tutudu a ileng a se sebedisa ha a bua le Tselapedi, se neng se bontsha ho hloka tlhompho. ✓✓
- [Dikarabo tsa bahlahlobuwa tse bontshang mokgwa wa ho se hlomphe baetapele di ananelwe]** (2)

- 13.7 - Diqi tsa titjhere Mikaele tshebetsong ya hae, di ne di sa utlwahale jwalo ka lebitso la hae le neng le se na moelelo, la titjhere Tutudu lona le ne le tsamaellana le diketso tsa hae, tse neng di le ntle di bile di le pepeneneng jwalo ka tutudu ya thaba e bonahalang leha e le hole.

kapa

- Motho ya rehilweng lebitso la Sekgowa, a ka tenyetseha habonolo kaha lebitso la hae ha le na moelelo o itseng o amanang le mekgwa le ditlwaelo tsa rona Basotho, athe ya rehilweng lebitso la setso o tseba hore lebitso la motho le amana le diketso tsa hae jwalo ka ha maele a Basotho a re 'Bitso lebe ke seromo'.

kapa

- Ho ya ka Biblele, titjhere Mikaele o ne a lokela hore e be motho ya sebeletsang toka empa yena o ile a fetohela lebitso la hae yaba o se a ikamahanya le matitjhere a kgale a Sedibeng, kahoo mongodi o ne a batla ho mo talola le ho mo kgelohisa hore diketso tsa Tutudu di tle di iponahatse hore ehlile ke ngwana wa Mosotho ya hodisitsweng ka mekgwa le ditlwaelo tsa Basotho. ✓✓✓

[Tshwaya e le NNGWE feela. Ela tlhoko: Mohlahlobuwa e mong a ka arabela potso ena a ipapisitse le lebitso la titjhere Tutudu e leng Selosenqakile mme a bontshe hore o ile a qaka baphetwa ba bang jwang]

(3)

- 13.8 - Ha motho a ne a batla ho sutuletsa e mong pele nakong ya mohwanto, ya sututswang o ne a setlela, a tjetjhella morao ho bontsha hore ha a batle ho iphumana a shapilwe ke sepolesa hape.
 - Ba bang motho o thalatsa a sa tswa thalatsa hore ...
 - Ha o batla ho ya, ha o ikise ke eng?✓

[Tshwaya e le NNGWE feela]

(1)

- 13.9 O ne a batla ho rotetsa kgohlano/lehloyo dipakeng tsa boThebe le Tutudu le ho raranya ditaba. ✓✓

(2)

- 13.10 - Pina ya mohwanto e ne e tswela pele.
 - Thabang o ne a hula mohwanto pele a bile a apere diaparo tseo e seng tsa sekolo. ✓
 - Boholo ba baithuti ba ne ba sa apara seaparo sa sekolo. ✓

[Tshwaya tse PEDI feela]

(2)

- 13.11 E le motho ya se nang botsitso/ya sa tshepahaleng/ya boi✓hobane o dumellane le boThabang hore Tutudu a tsamaiswe empa o emella morao, ha a batle ho itlahisa hore o eme hokae. ✓✓

(2)

- 13.12 - E thintsha poloto, ke ka hoo re bonang setjhaba se se se fetohela Thebe se ba lehlakoreng la Tutudu.
- Mapolesa a ne a thusa Tutudu kamehla ha a ne a hlaselwa ke baithuti le setjhaba.
- A ile a ba a thusa le yena Thebe ka ho lebela ntlo ya hae ha setjhaba se se se mo tsohetse matla.
- A thusa ho tisa tharollo, kgotso le bonamodi setjhabeng. ✓✓

[Tshwaya e le NNGWE feela]

(2)

- 13.13 Ke qeto e nepahetseng hobane ha o entse phoso o lokela ho ema, o itlhotlhore mme o tswela pele ka bophelo ba hao.

Ke qeto e sa nepahalang hobane o ne a ile a itlontlolla kahoo o ne a lokela ho itshwabela haele moo a bonwe a le maemong a swabisang. ✓✓✓

[Tshwaya e le NNGWE feela mme dikarabo tsa bahlahlobuwa tse nepahetseng di ananelwe]

(3)
[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO**POTSO YA 14: KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela****Selelekela**

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa maele ana *'Ngwana mahana ho jwetswa o bonwa ka dikgapha'* a ipapisitse le diketsahalo tsa tshomo ya 'Kgubetswana le Talane'. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane le yena. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le ntlha ya hore motho ya sa mameleng dikeletso a qetella a hlalhelwa ke mathata.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlalisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang kamoo ngwana mahana ho jwetswa a bonwang ka dikgapha kateng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore motho ya sa mameleng dikeletso o qetella a iphumana a le mathateng.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA**

15.1	Ke Lioli.✓	(1)
15.2	Ke hobane e ne e kgaotse mme e sa laolehe. ✓✓	(2)
15.3	Ya re lepe di kgaohe mefenyane.✓	(1)
15.4	E susumetsa mmadi hore a lemohe hore Masopha ha se motho ya inehelang, o leqoophe. ✓✓	(2)
15.5	- Ke Bakhothu/ Barwa. - Ke Baropoli. ✓	
	[Tshwaya e le NNGWE feela]	(1)
15.6	Merabe eo e ne e utswa mehlape ya Basotho. ✓	(1)

- 15.7 Mohlang ho neng ho utsuwa dikgomo Botha Bothe. ✓ (1)
- 15.8 - Ke Nthe
- Ke Mahlae
- Ke Mohato ✓
- [Tshwaya e le NNGWE feela]** (1)
- 15.9 Ke mohale. ✓ O ne a lwantsha le ho hlola merabe e neng e tshwenya Basotho ka ho ba utswetsa. ✓ (2)
- 15.10 - Ho lekalekanya Mofihlamedi le Matsitsa.
- Ho kgina morethetho wa molathoko. ✓✓
- [Tshwaya e le NNGWE feela]** (2)
- 15.11 Ee, hore a kgone ho fihlella sepheo sa hae bophelong. ✓✓ ✓ (3)
- 15.12 'Ba re e ne e re...' ✓ (1)
- 15.13 O ne a ilo batla moriana o neng o tla phekola Pepetuku. ✓ (1)
- 15.14 Ke ho etsa hore dikgomo di nahane hore jwang bo botala mme di bo je. ✓✓ (2)
- 15.15 O hlaha e le mophetwa ya tjihtja hobane o na le bohlokwa bo itseng ho Pepetuku empa o boela a senya bophelo ba batho bao a kopanang le bona ka tereneng. ✓✓ (2)
- 15.16 Ha di kgolwehe hobane Tshwene ha e a shwa ha e thunngwa feela re a tseba hore sethunya se a bolaya. ✓✓ (2)
- [25]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 16: POTSO E TELELE YA MOQOQO****SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'HA LE THAKGISWE' – M Leduma****Selelekela**

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore ho bohlokwa ho mamela letswalo la hao. Moqoqong ona mongodi o lokela ho hlwaya ntlha tsa bohlokwa tse tswang sengolweng mme a di amahanye le mohopolo ona. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a tshohlang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena ntlhakemong ya hae e mabapi le ho mamela letswalo la hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlalisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo a le tshehetsang a le sireletse ka mehlala mme a be a hlalise ntlhakemo ya hae malebana le mohopolo oo.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le hore ngwana e mong le e mong o lokela ho mamela letswalo la hae hore a tle a tsebe ho hlalohanya tse nepahetseng ho tse fosahetseng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete motho o lokela ho laolwa ke maikutlo a hae hore a tle a kgone ho etsa qeto e nepahetseng.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 17: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****SEKGOBO SA TSHIFANALEHATA – J Radebe**

17.1	Ka sepheo sa ho totobatsa maemo a tshosang ao a tlang ho thulana le ona moo a yang.✓✓	(2)
17.2	Mokeo ha a batle Tholang a ye lefehlolong ha Mmanthako yena a batla hore moradi a fehlellwe.✓✓	(2)
17.3	Ba ile ba nka qeto ya ho ya ngakeng ba ilo fumana tharollo.✓✓	(2)
17.4	O ne a kgannwa ke moya wa bothuela.✓	(1)

- 17.5 E ne e supa hore badimo ba hae ha ba mo fe phomolo, ba batla a kene tshebetsong ya badimo. ✓✓ (2)
- 17.6 Ke seapadi sa sehlooho hobane ke yena molwantshuwa kgahlanong le phethiso ya thomo ya badimo ba hae. ✓✓ (2)
- 17.7 Le bidietsa hore Tholang o tla wela tsietsing. ✓ (1)
- 17.8 O bontsha lenyatso la hore o nka batho ba bomme e le batho ba boi. ✓ (2)
- 17.9 Ba ne ba ilo hlahloba hore lefu le tshwereng Tholang le ka fodiswa jwang. ✓ (1)
- 17.10 Ke boteng ba kgohlo e ntsho e tshabehang ka hara tshwantshiso ena. ✓ (1)
- 17.11 Ke seapadi se nang le mona le lefufa hobane o ile a jella Tholang mona ha a lemoha hore o na le moya o matla o fetang wa hae. ✓✓ (2)
- 17.12 Ketsahalong eo ho yona ba fumaneng Tholang a se a sa tsebe ho bua a ba hoboletse mahlo. ✓✓ (2)
- 17.13 E, di a dumellana hobane Tholang ha a ka a fumana thuso kapa pheko eo a neng a e hloka, o ile a fetoha sekgobo sa Tshifanalehata. ✓✓ (2)
- 17.14 Tse ding tsa dingaka tsa setso di sebeletsa bakudi hantle ba be ba fole. Ba etsang mosebetsi o tswileng matsoho ba batla tefo ha mokudi a hlaphohelwa. Jwale batho ba bang ba nka monyetla ka ho iketsa dingaka ba nka ditjhelete tsa batho ka bonokwane, ba a tseba hore batho ba tsietsing jwale ba a ba qhekanyetsa jwalo ka Ramanaka ya neng a iketsa eka o tseba ditaba tsa hae athe ke mmolai. ✓✓✓ (3)
- [25]**

POTSO YA 18: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Selelekela

Mohlahlobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore ho bohlokwa ho mamela letswalo la hao. Moqoqong ona mongodi o lokela ho hlwaya ntlha tsa bohlokwa tse tswang sengolweng mme a di amahanye le mohopolo ona. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a tshohlang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena ntlhakemong ya hae e mabapi le ho mamela letswalo la hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo a le tshehetsang a le sireletse ka mehlala mme a be a hlahise ntlhakemo ya hae malebana le mohopolo oo.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le hore ngwana e mong le e mong o lokela ho mamela letswalo la hae hore a tle a tsebe ho hlalohanya tse nepahetseng ho tse fosahetseng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete motho o lokela ho laolwa ke maikutlo a hae hore a tle a kgone ho etsa qeto e nepahetseng.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 19: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

19.1 E bakwa ke hore Jwalane ha a sa mo rata. ✓ (1)

19.2 Tjhe, ke e phoqang hoba Ramafothole o ne a mpa a ipatlela ditaba feela ho Molefi. ✓✓ (2)

19.3 O ne a se a sa arabe mehala ya Molefi. ✓
O ne a re o lebetse ho mo letsetsa mohala.
O ne a mo bolella hore o tshwarehile haholo mosebetsing.
O ne a se a hloka thahasello ya ho bua le yena.

[Tshwaya e le NNGWE feela]. (1)

19.4 E re tjobela pele ketsahalang ya ho arohana ha Molefi le Jwalane hammoho le qeto ya Molefi ya hore ha a sa batla basadi bophelong ba hae. ✓✓ (2)

19.5 Ke Ngatane. ✓ (1)

19.6 Ke molwantshuwa/e mong wa dibapadi tsa sehlooho kaha a emetse bodumedi bo lwantshanang le setso ✓✓ (2)

19.7 - Meaho ya dipetlele le dikantoro.
- Makoloi ✓✓ (2)

[Tshwaya e le NNGWE feela]

19.8 Ke hore e ne e se Bokreste ba nnete hobane qetellong ha bo sebeletse Pitso empa bo mmeha ka mosing. ✓✓ (2)

19.9 Ke Morongwe. ✓ (1)

19.10 Mojabeng o re Jwalane ke molotsana empa o amohela Morongwe eo le yena e ntseng e le molotsana. ✓✓ (2)

19.11 Phoso e etswang ke motho eo e seng wa lelapeng e nkelwa hodimo haholo ho feta phoso e etswang ke motho wa lelapeng. Morongwe o manehwa diphoso tse ngata hobane e se wa leloko. ✓✓ (2)

19.12 Ke ne ke tla mo lokolla a kgutlele habo moo a thabelang meetlo ya teng hobane ke utlwisisa hore ha re nyalane re fetoha ntho e le nngwe.

kapa

Ke ne ke tla mo beha fatshe ke mo hlalose hore o lokela ho phethisa meetlo ya moo a nyetsweng hore kutlwano e be teng. ✓✓✓

[Dikarabo tse ding tse nepahetseng di ananelwe] (3)

19.13 E re tsebela pele moo Molefi a kowafalang ka lebaka la boloi ba Mapetla. ✓✓ (2)

19.14 Bo senola hore ke mophetwa ya mona, ya nang le lehloyo ebile ha a lakaletse bana ba batho ba bang botle. ✓✓ (2)
[25]

POTSO YA 20: MOFUTA WA POTSO E TELELE

LEJWE LA KGOPIISO – T Letshaba

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore ho bohlokwa ho mamela letswalo la hao. Moqoqong ona mongodi o lokela ho hlwaya ntlha tsa bohlokwa tse tswang sengolweng mme a di amahanye le mohopolo ona. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a tshohlang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena ntlhakemong ya hae e mabapi le ho mamela letswalo la hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlalisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo a le tshehetsang a le sireletse ka mehlala mme a be a hlalise ntlhakemo ya hae malebana le mohopolo oo.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le hore motho e mong le e mong o lokela ho mamela letswalo la hae hore a tle a tsebe ho hlalohanya tse nepahetseng ho tse fosahetseng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete motho o lokela ho laolwa ke maikutlo a hae hore a tle a kgone ho etsa geto e nepahetseng.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]

POTSO YA 21: LEJWE LA KGOPIISO – T Letshaba

21.1 Di etsahalla kantorong ya Mohlouwa.
Moo Tsietsi a neng a sebetsa teng. ✓ (1)

[Tshwaya e le NNGWE feela]

21.2 Ntlheng ya hore ha nako e ntse e tsamaya o tla ananela kopo ya Mohlouwa ya ho kena dikamanong tsa marato le yena. ✓ (1)

21.3 - Ho ngodilwe ho thwe ke tla otlala bana ka lebaka la bokgopo ba batswadi ba bona. ✓
- O ba sheba ka leihlo la Kaine. ✓ (2)

21.4 - O ne a se a nyamella monna.
- A se a bua mashano hore o sebedisa tjhelete ya mmuso ya bana.
- A se a kenya mabenyanane a rekilweng ka tjhelete ya bohloa. ✓
- O ne a buisa monna ka tsela e mo hobosang. ✓

[Tshwaya tse PEDI feela] (2)

21.5 Sehlohlolong. ✓ Sena se iponahatsa ha Tsietsi a etsa qeto ya ho bolaya batho bohle bao a neng a bona e le majwe a kgopiso bophelong ba hae. ✓ (2)

21.6 Ke ho ratana ha Mohlouwa le Naledi ho bakileng qwaketsano dipakeng tsa dibapadi. ✓✓ (2)

21.7 - O bontsha ho hlollwa ke sekgahla seo pula e neleng ka sona hobane e nele ho feta matsatsing a mang.
- O kgotsa ho hlophela ho ba aparetseng hoo a ho bonang. ✓✓ (2)

[Tshwaya e le NNGWE feela]

21.8 - Sa ho hlekela babadi mookotaba wa buka e leng bofuma.
- Ho totobatsa kgohlano ya maikutlo a Naledi. ✓✓
- Ho bontsha mefehelo ya Naledi **[haeba mohlalobuwa a ngotse Karabo ena e buang ka mefehelo feela, a abelwe ho abuwe letshwao le le leng feela]**.

[Tshwaya e le NNGWE feela] (2)

21.9 Tsietsi o na le bothata ba bofuma mme mathata a hae a a rwalellana hoo a sa mo feng monyetla wa hore a a rarolle. Sena re se bona ka tse latelang:
- Re bona a fumana moputso o monyanane o sa kgoneng ho kgotsofatsa ditlhoko tsa lelapa la hae.
- Ha a kgone ho ahela lelapa la hae ntlo ebile ha a fumantshwe le ntlo ya RDP jwalo ka batho ba bang ba kentseng dikopo tsa bona kamorao ho yena.
- O fellwa ke mosebetsi a le mong feela ka lebaka la hore Mohlouwa o ne a halefisitswe ke Naledi ya ileng a hana kopo ya he ya ho kena dikamanong tsa marato le yena.
- Qetellong o ileng a iphumana e le mmolai ka lebaka la hore mosadi o ne a se a kene dikamanong tsa marato le monna e mong. ✓✓

[Tshwaya e le NNGWE feela] (2)

- 21.10 - Ke lethathamo la mabenkele le
 - Makoloi a mangata mmileng o moholo. ✓
 - Ditsela tse sa tsamaeheng ka lebaka la qhafutso e bakwang ke pula ya ditlwebelele. ✓ (2)

- 21.11 - Seipati ke seapadi se lahlehisang batho mme se sa rateng ho bona batho ba bang ba phela ka kgotso.
 - O tletse lenyatso hobane o ne a bitsa mokhukhu wa Naledi lekopokopo. ✓✓

[Dikarabo tsa bahlahlobuwa tse bontshang ho se tsotelle batho ho bontshwang ke Seipati, di ananelwe.] (2)

- 21.12 - Sepheo ke ho raranya ditaba tsa tshwantshiso hore kgohlano e tswele pele.
 - Sepheo e le ho pepesa ho hloka mamello ha basadi lenyalong.
 - Mongodi o re bontsha mamello eo Tsietsi a neng a e na le yona hobane ha a ka a wa moya le ha a ne a diehiswa ho fumana ntlo ya RDP.
 - O ne a ntse a ikisa diofising kgafetsakgafetsa ho ya botsa hore ebe o tla fumantshwa ntlo ya RDP neng.
 - Ho pepesa ketso ya hore ka nako tse ding mmuso o sebedisa leeme phumantshong ya tshebeletso tsa setjhaba, mme sena se ama batho ba kojwana di mahetleng ba kang boTsietsi. ✓✓✓

[Tshwaya e le NNGWE feela] (3)

- 21.13 Tjhe, ha e a nepahala hobane bana ba na le tokelo ya ho phela ebile ha ba tsebe se neng se tsekwa. ✓✓

[Dikarabo tse ding tse nepahetseng di abelwe matshwao.] (2)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80